

Gönderiliş Tarihi: 06/06/2022
Kabul Tarihi: 20/06/2022
ORCID 0000-0002-2280-155X
ORCID 0000-0001-6758-4715

TÜRKİYE’DE MUTLULUK EKONOMİSİ¹

Meltem UÇGUNOĞLU ERARSLAN²
Rüştü YAYAR³

ÖZ

Mutluluk Ekonomisi Davranışsal İktisat Biliminin alt dalıdır. Mutluluk ekonomisi çalışmalarında ise bir ülkenin/bir bireyin yaşam memnuniyetleri ölçülürken objektif iktisadi değişkenler dışında birçok değişkenin etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada davranışsal iktisat içerisinde önemli bir yeri olan mutluluk alt başlığı ele alınmıştır. Türkiye’de genel olarak bölgesel düzeyde mutluluk ekonomisi ile ilgili anket yöntemi kullanılarak yapılan çalışma yoktur. Çalışma, bölgesel düzeyde yapılmış olan ilk çalışma olması yönüyle diğer yapılan çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışmada gelir başta olmak üzere sosyal, demografik ve diğer ekonomik değişkenlerin mutluluk üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. İktisadi parametreler ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemek ve diğer temel değişkenlerin mutluluğa etkisini araştırmak için anket yöntemine başvurulmuştur. Elde edilen veriler sıralı probit tahmin yöntemiyle sınanmıştır. Türkiye genelinde elde edilen veriler sonucunda bireylerin genel sağlık durumlarındaki olumlu seyir, yaşamlarındaki din olgusunun varlığı ve gelecek bir yıl için finansal duruma yönelik olumlu düşünce ve Cumhurbaşkanına güven mutlulukları üzerinde pozitif etki gösterirken; hükümete ve orduya güven ilişkisi negatif etki göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Mutluluk Ekonomisi, Yaşam Memnuniyeti, Davranışsal İktisat, Sıralı Probit

Jel Kodu: J1-B22-E71

THE ECONOMY OF HAPPINESS IN TURKEY

ABSTRACT

Happiness economics is a sub-branch of behavioral economics. In studies of happiness economics, many other variables than objective economic variables are also effective in measuring the life satisfaction of a country and/or an individual. The present paper discusses the happiness sub-branch, which occupies an important place in behavioral economics. In Turkey, no mesolevel questionnaire-based studies have ever been conducted on happiness economics. The present paper is different from other studies in that it is the first study to be conducted at regional level. The aim of the study is to examine the effects of social, demographic and other economic variables, specifically income, on happiness. We used a questionnaire method to examine the relationship between economic parameters and happiness and to investigate the effects of other primary variables on happiness. The obtained data was tested by the sequential probit model. The results show that individuals’ good conditions of health, presence of religion in their lives, positive thoughts about the financial situation for the next year and trust in the President have positive effects on their perception of happiness while trust in the government and army have negative effects.

Keywords: Happiness, Happiness Economics, Life Satisfaction, Behavioral Economics, Sequential Probit,

Jel Codes: J1-B22-E71

¹ “Bu makale, Prof. Dr. Rüştü YAYAR’ ın danışmanlığında Dr. Meltem UÇGUNOĞLU ERARSLAN tarafından hazırlanmış olan, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Doktora programında 2020 yılında kabul edilen “Türkiye’ nin Bölgesel Mutluluk Ekonomisi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.”

² Doktor, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Rektörlük, E-Mail: meltem.ucgunoglu@gop.edu.tr.

³ Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, E-mail: rustu.yayar@gop.edu.tr.

1.GİRİŞ

Mutluluk kelimesi her dilde farklı anlama sahiptir. Türkçe’de bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, kut, saadet, bahtiyarlık anlamlarına gelirken, Yunanca’da eudamonia sözcüğü ile büyük çapta zenginlik, iyi olmak; Almancada glück sözcüğü ile saadet, bahtiyarlık anlamlarına gelir.

Yıllarca iktisat biliminde varlığını sürdüren Neo-Klasik İktisat kuramında matematiksel olarak ifade edilen ve insan odaklı bilim olan iktisatta psikolojik faktörler göz ardı edilmiştir. Bunun sonucunda iktisadın alt bilim dalı olan davranışsal iktisat ortaya çıkmıştır. Neo-klasik iktisada göre çalışan ve yüksek gelire sahip olan kişilerin mutluluğu için yeterli değildir.

Gelir parasal olanaklarla ilgiliyken, gelişmişlik daha çok insanın hayat kalitesi, erişebildiği olanaklar ve de sahip olduğu haklarla ilgilidir. Bir ekonominin büyük olması gelişmişlik düzeyinin de yüksek olacağını anlamına gelmeyeceği ifade edilebilir. Sosyal gelişmişlik düzeyi, refah düzeyi, mutluluk düzeyi ülke bazında değerlendirilemez. Bu bağlamda değerlendirme yaparken bölgeyi ve ili ayrıca değerlendirmek gerekir. Mutluluk düzeyi ve refah düzeyi ekonomi kadar önem taşımaktadır.

Mutluluk soyut bir kavram olsa da, somut olgularla şekillenmektedir. Bu nedenle pek çok ülkede mutlu ve mutsuz bireyler bir aradadır. Dağılımına bakıldığında pek çok ülkede mutlu ve mutsuz bireylerin belirli bir alanda yoğunlaştığı görülür. Bu durum ise soyut olan mutluluk olgusunun somut olgular tarafından şekillendiğini göstermektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Davranışsal iktisadın doğuşu ve ortaya çıkışı, mutluluk kavramı, mutluluk ekonomisinin ortaya çıkışına yer verilmiş literatür özetine yer geldikten sonra üçüncü bölümde mutluluğu etkileyen faktörler sıralı probit yöntemi ile analiz edilmiştir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mutluluk herkes için önemli olan bir olgudur. Araştırmaların mutlu olan insanların daha çok para kazandığını, işlerinde daha başarılı olduğunu göstermektedir. Yıllarca filozofların üzerinde tartıştığı konu olan mutluluğun tanımı her birey için farklıdır.

Farabi’ye göre mutluluk, başka bir gayenin aracı olmayıp, kendini en yüce gaye ulaşılacak en son yetkinlik ve insanın erişebileceği en yüksek iyilik şeklinde tanımlanır (Arkan, 2005:388). Bentham mutluluğu çeşitli türlere ayırmıştır. Ona göre mutluluk, duygu ve düşünce memnuniyeti, refah memnuniyeti, kabiliyet memnuniyeti, arkadaşlık ve dostluk memnuniyeti, güç ve iktidar memnuniyeti, Allah’a ve inançlara sahip olma memnuniyeti, hayal gücüne dayanan memnuniyettir (Işık ve Meriç, 2010: 429). Ruut Veenhoven’a göre mutluluk yaşam bir bütün olarak düşünüldüğünde yaşamdan alınan zevktir.

Mutluluk Batı düşüncesinde kronolojik süreç olarak Antik Yunan Felsefesinin hakim olduğu erken dönem, aydınlanma dönemi ve sonrası olmak üzere üç dönemde incelenmiştir. Mutluluk Antik Yunan Felsefesinde başta Aristo ve Platon olmak üzere pek çok düşünürün ilgisini çekmiştir. Fakat Platon ve Aristo’nun mutluluk anlayışları birbirinden farklıdır. Plato’ya göre fiziksel arzular, ruhsal ihtiyaçlar ve akıl mutluluğa götürürken Aristo’ya göre tam tersi erdem ve mükemmel karakterin mutluluğa götüreceğini savunur.

Erken Dönem Yunan Felsefesi’nde mutluluğa hayatın sonunda ulaşılacağı düşünülür ve mutluluk bireysel düzeydedir. İlk çağdaki düşünürler ile hem fikir olan Descartes mutluluğu tam bir ruh memnunluğu ve hoşnutluğu olarak tanımlamaktadır. Ona göre mutluluğun doğruyu açık ve dolaysız bilmek, doğruyu bütün gücüyle istemek, elde edilen imkansız olan şeyi yok saymaktan geçer (Tuğcu, 2000: 14). Ortaçağ Avrupası’nda mutluluk üst düzeyde tutulmaz. Acı çekmek mutluluktan daha üst düzeydedir.

İngiliz Filozof Jeremy Bentham’ın acıdan kaçma ve zevke yönelme prensibi, bireyin davranış ve seçimlerinde hazı maksimize etme ve negatif duyguları minimize etme çabasında olduğunu söyler. Ünlü filozofa göre iyi hisler ile kötü hislerin birbirinden cebirsel olarak çıkarılması mümkün olduğu takdirde mutluluk ölçülebilir. Bentham’ın görüşleri psikologların mutluluğun ne olduğunu anlama

çabalarına öncülük etmiştir (Yemişçigil ve Dolan, 2015: 163). Diener vd.'ne göre, mutluluk hayattan alınan zevk, yaşam doyumu, anlamlı bir yaşam gibi bir çok anlama gelmektedir (Gül, 2017: 21). Psikologlar arasında mutluluk kavramı da tam olarak yerini bulamamıştır.

1970'li yıllara kadar standart bir tanım olan mutluluk bilimsel temeller üzerine oturtulması 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. (Karabulut, 2017: 80). Psikoloji biliminin olumlu duygularının deneyimlendiği iyi bir yaşamın araştırmasına odaklanabilmesinin önünü açan “pozitif psikoloji” akımı ile bugün ekonomide de kullanılan “öznel iyi oluş” kavramı ortaya çıkmıştır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000: 9). Öznel iyi oluş kavramı; iyi oluş, memnuniyet, geçmişten doyum, gelecek için umutlu olma, iyimserlik ve şimdi ki mutluluktur (Tuzgöl Dost, 2016: 104). Çeşitli yayınlarda “psikolojik iyi oluş”, “öznel iyi oluş”, “mutluluk”, “yaşam doyumu”, “duygusal iyi oluş” ve “iyilik hali” gibi kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir (Yavuz, 2006: 13).

Felsefe ve psikolojide de yoğun bir şekilde bahsedilen mutluluk olgusunu iktisat literatüründe 1974 yılında Easterlin tarafından “*Does the Economic Growth Improve the Human Lot*” adlı çalışmada anlamlı yatay kesit sonuçları ve anlamsız zaman serisi sonuçlarını birlikte inceleyerek paradoksunu ortaya çıkarmıştır. Çalışmalarında gelir grupları ve mutluluk seviyeleri arasındaki farklar, ülkelerin mutluluk seviyeleri ve gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki farklar ve farklı zaman dilimlerinde ülke içerisinde gelir ve mutluluk arasındaki farklar göz önüne alınmıştır (Easterlin, 1974: 2).

Easterlin gelir ve mutluluk arasında ilişkiyi üç yönlü inceleyerek daha fazla mutluluk için daha çok para gerekiyor mu sorusunun cevabını aramıştır. Paradoksta ülkelerin zenginlikleri artması ortalama mutluluk seviyelerini artırır mı onu çözümlenmeye çalışmıştır.

1946-1970 yılları arasında 19 ülkeyi kapsayan yapılan 30 anket ile en yüksek statü grubundakilerin, orta ve en düşük statü grubundakilere göre daha mutlu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat, her zaman böyle bir pozitif ilişki beklemenin hata olacağı değerlendirilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1946 yılından itibaren mutluluk için yüksek gelirin gerekmediği görülmüştür (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2017: 234). Bundan çıkacak sonuç ise bir toplumda gelir düzeyi yüksek olanların mutlu olmasına karşın aynı toplumdaki kişi başına düşen gelirin artması ortalama mutluluk düzeyini arttırmamaktadır. Mutluluk paradoksu olarak nitelenen bu duruma göre, bireylerin mutluluğu toplum içindeki göreceli durumdan yakından etkilendiğini için aynı toplumda belirli bir zaman diliminde gelir düzeyi yüksek olanlar, diğerlerine göre daha mutlu iken tüm toplumun gelirinin artması, mutluluk düzeyini arttırmamaktadır (Demir, 2013: 207). Easterlin çalışmalarında Duesenburry'nin Nispi Gelir Teorisi'ni göz önüne almıştır. Teoriye göre, bireylerin gelirlerinin ne kadar arttığı değil diğer bireylerin gelirlerinin ne kadar arttığıdır.

Her bireyin gelirinin aynı düzeyde artması bireylerin mutluluk seviyesinde herhangi bir değişime neden olmaz. Easterlin bu görüşünü, Karl Marx'ın evinizin büyük veya küçük olmasının bir önemi yoktur, eviniz şayet çevrenizdeki evlerle aynı büyüklükte ise barınma ihtiyacınızı karşılar ama çevre evlerden küçükse gözünüzde bir kulübeye dönüşür görüşü ile açıklamaya çalışmıştır. Easterlin'e göre bu sonucu gerçekleştiren olgulardan biride ekonomik büyümeyi etkileyen çevre kirliliği gibi negatif dışsallıklardır (Karabulut, 2017: 90). Yeni veriler ile 21 yıl sonra aynı çalışmayı tekrarlayan Easterlin öznel iyi olma durumunun bireyin geliriyle doğru diğerlerinin geliriyle ters orantılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte bireylerin geçmişteki gelirlerinin bugünkü gelir algısı ve bu algının yarattığı mutluluk üzerinde etkili olduğunu iddia etmiştir. Easterlin mutluluğun ekonomistlerce incelenmesine öncülük etmiştir. Bu bağlamda, ekonomistlere göre bireylerin refahları mutlulukla ilişkilidir (Dumludağ, 2011: 38).

Mutluluk üç faktöre bağlıdır; (Frey ve Stutzer, 2002: 7).

- Yaş, cinsiyet, aile koşulları, uyruk, eğitim ve sağlık gibi demografik ve kişilik faktörleri
- İşsizlik, gelir ve enflasyon gibi ekonomik faktörler
- Siyasete vatandaşların katılma imkanları gibi siyasi faktörler

Mutluluk ekonomisinin doğuşu, bireylerin kişisel mutluluğunu etkileyen faktörlerin neler olabileceğinin araştırılmaya başlanması ile olmuştur. Mutluluk kavramı bireyden bireye farklılık gösterdiği gibi devletlerde, coğrafi bölgelerde ve farklı değerlere sahip toplumlarda değişiklik gösterir.

Sosyo-demografik ve ekonomik faktörlerin belirlenerek bu faktörler ile ekonomik değerler ve etki yönlerinin tespiti mutluluk ekonomisi içerisinde araştırılır (Şeker, 2017: 117). Mutluluk ekonomisi, modern ekonomik araştırmaların çok aktif bir parçasıdır. Carol Graham'a göre mutluluk ekonomisi; "Bağımlı davranış fonksiyonları, usule ilişkin faydalar ve ekonomik davranışın belirlenmesinde rasyonel ve akılcı olmayan etkiler de dahil olmak üzere fayda ve refah kavramlarına dayanır." (Martinas, 2012: 90).

Mutluluğun ne olduğu üzerine uzun süre tartışıldığı gibi kaynağının ne olduğu üzerine de uzun süre tartışılmıştır. Örneğin Rousseau'ya göre mutluluğun kaynağı; dolgun bir banka hesabı, iyi bir sindirim sistemi, iyi bir aşçı iken; Thoreau'ya göre mutluluk etkinlikten ve uğraşlardan ortaya çıkmaktadır (Yetim, 2001: 150). Bireylerin mutluluk düzeyleri ekonomik imkanların artması ile yükselir. Bu yüzden, yaşamdan memnuniyet düzeyi "milletlerin gizli zenginliği" Bu gizli zenginliğin artması ise sadece üretim artışı, zenginleşme ile sağlanmamaktadır. Birçok araştırma göstermiştir ki ekonomik gelişme ve mutluluk arasındaki ilişki tekdüze ve birebir değildir (Demir, 2013: 205). Mutluluğu etkileyen faktörler; ekonomik faktörler; gelir, işsizlik ve enflasyon sosyo-demografik faktörler; yaş, cinsiyet, medeni durum, inanç ve eğitim ayrıca son olarak kurumsal faktörlerdir.

İlk önceleri sosyal ve psikolojik olarak görünen mutluluk konusu 20007'li yıllarda akademik olarak kullanılmaya başlamış sonraki zamanda disiplinler arası kullanılmaya başlamıştır. Dünyada mutluluk araştırmalarının yaygınlaşması ile birlikte; mutluluk, yaşam memnuniyeti, memnuniyet ölçümlerine yönelik araştırmalar belli periyotlarla yapılan araştırmalarda artış göstermeye başlamıştır. Bunlar; Amerika Birleşik Devletleri'nde John Helliwell, Richard Layard ve Jeffrey Sachs öncülüğünde hazırlanan dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report), İngiltere'de Yeni İktisat Vakfı tarafından hazırlanan Mutlu Gezegen Endeksi (Happy Planet Index), Hollanda'da Ruut Veenhoven öncülüğünde hazırlanan Dünya Mutluluk Veritabanı (World Database of Happiness) ve ilk olarak 1981 yılında mutluluk üzerine sorular sorarak az ülke ile başlayarak günümüze kadar daha fazla ülkeyi kapsayan Dünya Değerler Araştırması'dır.

Mutlu Gezegen Endeksi, Yeni İktisat Vakfı (New Economics Foundation) tarafından oluşturulmuş bir endeks olup; ilk olarak 2006 yılında insan refahı ve çevresel etkinin sonuçlarını açıklayan bir endekstir. Endeks daha düşük ekolojik ayak izleri olan ülkeler daha yüksek puanlar vererek ölçülür. 2006 yılından sonra 2009, 2012 ve 2016 yıllarında ölçüm yapılmıştır.

Dünya Değerler Araştırması Derneği tarafından ilk olarak 1981 yılında ülkeler arası mutluluk ve yaşam memnuniyeti konuları araştırılmaya başlanmıştır. 1981-1984 döneminde 10 ülke, 1990-1994 döneminde 18 ülke, 1995-1998 döneminde 57 ülke, 1999-2004 döneminde 51 ülke, 2005-2009 döneminde 58 ülke ve 2010-2014 döneminde 61 ülke ile araştırmalar yapılmıştır. Türkiye'nin araştırmaya dahil edildiği dönem 1995-1998 dönemidir. Araştırmada "Bütün her şeyi bir arada düşündüğünde, ne dersin...?" sorusu yöneltilmekte ve deneklere çok mutlu, oldukça mutlu, mutlu değil, hiç mutlu değil ve cevap vermeme yanıtı ile ölçeği cevaplamaları istenmektedir (WVS, 1981-2014).

Türkiye'de Yaşam Memnuniyeti Araştırmaları Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) tarafından ilk olarak 2003 yılında yapılmış olup, günümüzde de devam etmektedir. Yaşam Memnuniyeti Araştırması ilk kez ve sadece bir kez olmak üzere 2013 yılında il düzeyinde tahmin verebilmek için uygulanmış olup, 2003-2012 ve 2014- 2019 yılları arasında Türkiye genelinde tahmin verebilmek için uygulanmıştır (TUİK).

Literatür Taraması

Yazar	Yayın Yılı	Sonuç
Richard EASTERLİN (Does Economic Growth Improve the Human Lot)	1974	Gelir ile mutluluk arasındaki ilişki ele alınmıştır. 1946 yılından 1970'e kadar süren ve Afrika, Asya ve Latin Amerika olmak üzere on dokuz ülkede araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre yüksek statüde olanların daha düşük statüde olanlara göre daha mutlu olduklarını göstermektedir. Easterlin çalışmasında ekonomik faktörlerin çok önemli olmakla birlikte tek başına yeterli olmadığını, farklı değişkenlerin insanların mutluluğunu etkilediğini söylemektedir. Kısacası gelir artışının mutluluğu belli bir noktaya kadar etkilediği sonucuna ulaşmıştır.
Andrew E. CLARK ve Andrew J. OSWALD (Unhappiness and Unemployment)	1994	İngiltere üzerine yapılan çalışmada uzun zamandır işsiz olanların, kısa süredir işsiz olanlara göre daha mutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Andrew J. OSWALD (Happiness and Economic Performance)	1997	Çalışma gelir ve mutluluk üzerine yapılmıştır. Özellikle kalkınmış ülkelerin nasıl mutlu oldukları araştırılmıştır. Savaş sonrasında Amerika'da mutluluğun arttığı ancak yaşam memnuniyetinin sadece bazı kalkınmış ülkelerde arttığı ve hatta bazı Avrupa ülkelerinde düştüğü ispatlanmıştır. Mutsuzluğun temel ekonomik nedeninin işsizlik olduğu vurgulanmıştır. Ekonomik büyüme yerine istihdam politikalarının hükümetlerin birincil kaygıları olması sonucuna ulaşılmıştır.
Bruno FREY ve Alois STUTZER (The Economic of Happiness)	2002	Mutluluğu sosyodemografik, ekonomik, kurumsal olmak üzere üç faktöre bağlamışlardır; Sosyodemografik Faktörler; Yaşla mutluluk arasında U biçiminde ilişki vardır. Kadınlar erkeklerden çok az daha mutludurlar. Eğitimi yüksek olan bireylerin mutluluk oranı daha yüksektir. Kötü sağlık koşulları mutluluğu düşürür. Ekonomik Faktörler; İşsizlik bireyleri mutsuz yapar. Gelir açısından zengin ülkeler fakir ülkelere göre daha mutludur. Mutluluk ile gelir arasında pozitif bir ilişki vardır. Kurumsal Faktörler; Demokrasi mutluluğu olumlu yönde etkiler. Politika, ekonomi ve özgürlükler arasında güçlü bir ilişki vardır.
Sezer BOZKUŞ, Emrah İsmail ÇEVİK ve Şenay ÜÇDOĞRUK (Subjektif Refah ve Mutluluk Düzeyine Etki Eden Faktörlerin Sıralı Logit ile Mo dellenmesi: Türkiye Örneği)	2006	TÜİK 2004 yaşam memnuniyeti verilerine kullanarak Türkiye'de subjektif refah ile mutluluğu sıralı logit modeli ile incelemişlerdir. Çalışmada erkeklerin kadınlara göre daha mutlu, 45 - 64 yaş arasındaki bireylerin en mutsuz olduklarını bulmuşlar. Ayrıca gelir, sağlık ve refah artışının mutluluk düzeyini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.
Sibel SELİM (Türkiye'de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model)	2008	Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2004 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması verileri kullanılarak Türkiye'de öznal refah göstergesi olan bireysel mutluluk kaynakları analiz edilmiştir. Multinomial logit model kullanılmıştır. Sonuç olarak, bireylerin mutluluk kaynağı olarak bir iş sahibi olmayı tercih etmesinde cinsiyetin önemli bir rolü olduğunu, iş ve paraya sahip olmanın daha fazla mutluluk getireceğine inanan bireyler için ise gelirin ve eğitimin önemli olduğunu göstermiştir.
Gabriel Leite Mota ve Paulo Trigo Pereira (Happiness, Economic Well-being, Social Capital and the Quality of Institutions)	2008	İşsizlik ve enflasyonun yaşam memnuniyetini azalttığını ortaya koyan çalışmada, kapsam olarak OECD ülkeleri seçilmiş; bu durumun mutluluk düzeyini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Onur KAHYAOĞLU (Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler ile Ekonometrik Uygulama: Türkiye Örneği)	2008	Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan 2004 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması kullanılarak yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlere ilişkin istatistiksel bilgiler sıralı probit analizi kullanılarak araştırılmıştır. Türkiye'de kadınların erkeklerden daha mutlu olduğu öne sürülürken, yaş demografisi açısından mutluluk U şeklinde bir korelasyon izlenmektedir. Yaşlı bireylerin daha mutludur. Eğitim düzeyi arttıkça mutluluk artmaktadır.

Alpaslan AKAY ve Peter MARTINSSON (Does Relative Income Matter for the Very Poor Evidence from Rural Ethiopia)	2010	Etiyopya’da yapmış oldukları çalışmada veri olarak 2004.2005 yılları hane halkı anketini kullanmışlardır. Veriler sosyodemografik ve ekonomik açıdan kapsamlı olup, yaş, medeni durum, sağlık durumu, eğitim kazanımları ve tarım uygulamaları gibi değişkenleri içermektedir. Sıralı probit model kullanılmış olup, gelir ile mutluluk arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Murat ŞEKER (Mutluluk Ekonomisi)	2011	Mutluluk ekonomisi ve mutluluk ölçümleri hakkında değerlendirme yapılmıştır.
Şahamet BÜLBÜL ve Selay GİRAY (Sosyodemografik Özellikler ile Mutluluk Algısı Arasındaki İlişki Yapısının Analizi)	2011	Doğrusal olmayan Kanonik Korelasyon Analizi ile sosyodemografik özellikler ve mutluluk algısı arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak mutluluk düzeyi ile birlikte kişiler ve kavramlar bazında mutluluk kaynakları analize dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler TÜİK 2008 Yaşam Memnuniyeti Anketinden alınmıştır.
Özge GÖKDEMİR DURLUDAĞ (Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme)	2011	Hollanda’da yaşayan iki azınlıktan Faslılar ve Türklerin Hollanda’da yaşam memnuniyeti ve mutlulukları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Betimsel istatistik analizler kullanılarak sıralı logit model analiz yöntemi olarak seçilmiştir. Türk azınlıkların mutlak gelirden daha çok gözlemlendiği diğer bireylerin durumlarını önem arz ettiği fakat Faslıların diğer bireylerin gelirlerinden ziyade kendi mutlak gelirlerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Richard EASTERLİN, Robson MORGAN, Malgorzata SWÍTEK ve Fei WANG (China’s Life Satisfaction)	2012	Çin’in sosyalizmden kapitalizme geçişi sırasında Çin nüfusunun öznel iyi oluşu ve sosyo-ekonomik durumundaki farklılıklarının neler olduğu değerlendirilmiştir. Dünya Değerler Araştırması verileri kullanılmıştır. Çin’in yaşam memnuniyeti tecrübesi sosyalizme geri dönüşün ve merkezi planlamanın verimsizliğini gidermede yararlı olacağı ve veriler ışığında iş ve gelir güvenliğinin sosyal güvenlik ağıyla birlikte yaşam için kritik öneme sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Richard EASTERLİN (Happiness and Economic Growth: The Evidence)	2013	Ekonomik büyümenin mutluluğu artıramadığı durumlarda kamu politikası olarak tam istihdam ve sosyal güvenlik ağı politikalarının geliştirilmesinin mutluluğu artıracaklarını belirtmiştir. Ücretlerin bir çok ülkede düşük seviyelerde olduğunu belirten Easterlin, ekonomik büyümenin bu ülkelerde yüksek öncelikli bir politika olarak öngörüldüğünü söylemektedir. Ancak hedef mutluluğu artırmaksa, bunun da tam istihdam ve sosyal destek programlarıyla gerçekleştirilebileceğini öne sürmektedir. Fakat ekonomik büyümeyi önceliğine alan ülkelerde bu tür politikalar lüks olarak görülmekte o yüzden mutluluğu artırıcı yönde etki sağlayabileceğini tam istihdam ve sosyal güvenlik politikalarının özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilirliğinin düşük düzeyde olduğunu ifade etmektedir.
Haining Wang, Zhiming Cheng ve Russell Smyth (Consumption and Happiness)	2019	Çin üzerinde yapılan çalışmada 2010-2012-2014 Çin hane halkı anketi kullanılmıştır. Tüketimin mutluluğu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşım, iletişim ve tıbbi tedavi mutluluğun en önemli belirleyicileri olarak tespit edilmiştir. Artan fiyatlardan dolayı tüketimin azalması enflasyon ve mutluluk arasında negatif ilişki bulunmasına neden olmuştur.
Zeynep ÇİRKİN ve Türkmen GÖKSEL (Mutluluk ve Gelir)	2016	Mutluluk kavramının gelir başta olmak üzere çeşitli ekonomik, sosyal ve demografik faktörlerden nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Anket yöntemi kullanılmış olup, Türkiye’de Ankara ve Gaziantep olmak üzere iki il seçilmiştir. Bu yöntemle elde edilen veriler ordered probit yöntemiyle tahmin edilmiştir. Modelde kullanılan bağımsız değişkenler olan yaşam doyumu ve mutluluk için ayrı ayrı 6 farklı model kurulmuştur. Çalışma ortamından, gelirden ve kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet yaşam memnuniyetini ve mutluluk seviyesini artırmaktadır. Kişinin eğitim seviyesinin yükselmesi gelir artışına neden olduğu için mutluluğu artırmaktadır. Gelir değişkeninin mutluluk seviyesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmadığı, yaşam doyumu üzerinde istatistiki olarak anlamlı olduğu gözlemlenmiştir.

Alper ŞİK (Zonguldak Karabük Bartın İllerinde Mutluluk Ekonomisinin Karşılaştırmalı Analizi)	2016	TÜİK Düzey II bölgesi için mutluluğu etkileyen sosyo- demografik ve ekonomik faktörler 2013 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması verileri ışığında sıralı lojistik regresyon analizi ile araştırılmıştır. Mutluluk değişkeninin bağımlı değişken olduğu analizlerde her il için farklı bağımsız değişkenler seçilerek analiz yapılmıştır.
Kazım Anıl EREN ve Ahmet Atıl AŞICI (The Determinants of Happiness in Turkey: Evidence from City-Level Data)	2017	2004-2013 TURKSAT Yaşam Memnuniyeti Anketi verileri sıralı logit model ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak önceki çalışmalarda ihmal edilen en güçlü mutluluk tahminçisi olan iş doyumunun istihdam kadar önemli olduğu, benzer şekilde evli olmanın insanları ancak evliliklerinden memnun oldukları takdirde mutlu olma eğilimi ayrıca eğitimin daha fazla mutluluk getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.
Devrim DUMLUDAĞ, Özge GÖKDEMİR ve Ruut VEENHOVEN (Gelir, Harcama ve Tasarruf ve Mutluluk İlişkisi: Türkiye Örneği)	2017	Para harcamasının mutluluk üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu ve tasarruf etmenin mutlu ettiği sonucuna ulaşılmıştır. TÜİK Düzey 2’de 3008 kişiye uygulanan anket ile tüketime yönelik harcamaların, gelirin, tasarrufların ve finansal varlıklara sahip olmanın mutluluk üzerindeki etkisi incelenmiştir.
Bensu TİMUR ve Ebru Çağlayan AKAY (Kadın ve Erkeklerin Mutluluğunu Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli İle Analizi)	2017	Sosyo-demografik ve ekonomik değişkenlerin hanehalkı mutluluğu üzerindeki etkileri mutluluk ekonomisi ışığı altında incelenmiştir. 2009 ve 2015 Yaşam Memnuniyeti Anketleri kullanılmıştır. Hem kadınlar hem de erkekler için mutluluk olgusu sıralı logit modeli kullanılarak incelenmiştir. Her iki cinsiyet için, borçlu olmak mutlu olma olasılığını azaltmakta, fakat yaş mutlu olma olasılığını artırmaktadır. Araba sahibi olmak, iş yeri açmak ve bir işte çalışmak mutlu olma olasılığını arttırıcı faktörler olarak belirlenmiştir. Umutlu olmanın hem kadınlar hem de erkekler üzerine çok mutlu olma olasılığı üzerinde arttırıcı bir etkisi olduğu bulunmuştur.
Olcay SERVET (Mutluluğun Türkiye’deki Belirleyicilerinin Zaman İçinde Değişimi)	2017	Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması anket verileri kullanılarak 2004 ve 2014 yıllarında Türkiye’de mutluluk düzeyi ile hanehalkı geliri, yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, sağlık memnuniyeti gibi ekonomik ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişki sıralı logit modeli ile analiz edilmiştir. Bulgular Türkiye’de aradan geçen zamanda erkeklerin mutluluk düzeylerinin arttığını, insanların yaşlandıkça daha mutlu olduklarını ve evli insanların mutluluk düzeylerinin azaldığını göstermektedir.
Songül GÜL (Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine)	2017	Hem iktisadi parametrelerin hem de iktisadi parametreler dışındaki demografik, kurumsal vb gibi parametrelerin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi araştırılmıştır. İstanbul’da yaşayan göçmenlere anket tekniği uygulanmıştır. Araştırmaya konu olan göçmenler yasal olarak oturma izni almış olan göçmenlerdir. Bir bütün olarak bireylerin yaşam memnuniyetlerini etkileyen faktörler OLS analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

3. YÖNTEM

Veriler anket yoluyla bireylerden derlenmiştir. Türkiye’de kent merkezlerinde yaşayan 18 yaş ve üzeri bireyler ana evreni oluşturmuştur. Örnekleme için ekonomik ve sosyal açıdan benzerlik gösteren 12 bölgeden oluşan Düzey-1 Bölgelerindeki iller baz alınmıştır. Her bölgeden o bölgeyi temsil edecek biçimde yerleşim merkezleri belirlenmiştir Hazırlanan anket formu, Türkiye’deki bireylerin yaşam memnuniyeti ve mutluluklarını etkileyebileceği düşünülen sorulardan oluşmaktadır. Bunlar; öznel iyi oluş bileşenleri (mutluluk ve yaşam memnuniyeti), demografik faktörler, sosyoekonomik faktörler ve kurumsal değişkenlerden oluşmaktadır. Anket sorularının formüle edilmesinde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yaşam Memnuniyeti Anketi ve Gül (2017)’ün çalışmasından faydalanılmıştır. Bağımlı değişken olan yaşam memnuniyeti ve mutluluk 1-5 ölçek kullanılarak ölçülmüştür “Hiç Memnun Değilim” 1, “Çok Memnunum” 5 olarak ele alınmıştır. Yaşam memnuniyeti sorusunda bireylerden bir bütün olarak yaşamlarını değerlendirmeleri, mutluluk sorusunda ise son günlerde hayatlarından ne kadar memnun oldukları soruları yöneltilmiştir.

Anket Temmuz-Aralık 2018 döneminde yapılmıştır. Anketlerin bir kısmı yüz yüze doldurulurken çoğunluğu sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. 81 ilden de katılımcı mevcuttur. 4000 anket planlanmış olup, anket sayısı kent merkezlerindeki 18 + nüfusun oranlanması ile belirlenmiştir. 4000 anket yapılmış ancak 164 anket çalışma için uygun bulunmadığından elemine edilmiştir.

Çalışmada sıralı probit regresyon yöntemi uygulanmıştır. Regresyon modelinde yer alan bağımlı değişkenin sıralı olması nedeniyle bu yöntem tercih edilmiştir.

Sıralı probit modeli iki sonuçlu probit model gibi gözlemlenemeyen (gizli) değişkenli regresyon modeli olarak oluşturulur (Maddala, 1983; Long, 1997). Aşağıdaki regresyon denklemi göz önünde bulundurulursa;

$$y^* = x'\beta + \varepsilon$$

Burada y^* gözlenemeyen değişkendir ve bu çalışmadaki bağımlı değişkene uygun olarak aşağıdaki gibi tanımlanabilir; (Greene, 2016: 788-789).

$$y = 1 \text{ şayet } y^* \leq \mu_1$$

$$y = 2 \text{ şayet } \mu_1 < y^* \leq \mu_2$$

$$y = 3 \text{ şayet } \mu_2 < y^* \leq \mu_3$$

$$y = 4 \text{ şayet } \mu_3 < y^* \leq \mu_4$$

$$y = 5 \text{ şayet } y^* \leq \mu_4$$

Burada μ 'lar β ile tahmin edilen bilinmeyen katsayılardır. Modelde hataların normal dağıldığı kabul edildiğinde beş farklı seçenek için elde edilen olasılıklar;

$$\text{Prob}(y=1|x)=\Phi(\mu_1-x'\beta)$$

$$\text{Prob}(y=2|x)=\Phi(\mu_2-x'\beta)-\Phi(\mu_1-x'\beta),$$

$$\text{Prob}(y=3|x)=\Phi(\mu_3-x'\beta)-\Phi(\mu_2-x'\beta),$$

$$\text{Prob}(y=4|x)=\Phi(\mu_4-x'\beta)-\Phi(\mu_3-x'\beta),$$

$$\text{Prob}(y=5|x)=1-\Phi(\mu_4-x'\beta) \text{ şeklindedir.}$$

Bütün olasılıkların pozitif olması için, $\mu_1 < \mu_2 < \mu_3 < \mu_4 < \mu_5$ olmalıdır (Greene, 2016: 789). Modelde bağımsız değişkenin β katsayısını yorumlamak için işaretine bakmak gerekir. Yani β katsayısı tek başına yorumlanamaz. İşaretin negatif olması halinde bağımsız değişkenin olayın olma olasılığını azaltmakta, pozitiflik söz konusu ise incelenen bağımsız değişken olayın olma olasılığını arttırmaktadır (Özer, 2004: 74).

Sıralı Probit Analizi'nde kullanılan Log Likelihood (maksimum benzerlik oranı), LR (benzerlik oranı), Pseudo R^2 göstergelerinin anlamları şu şekildedir;

Log Likelihood (maksimum benzerlik oranı); 1920'li yıllarda Sir Ronald A. Fisher tarafından bulunan yöntemde istatistikte tüm ana kütleler kendilerine karşılık gelen bir olasılık dağılımı ile tanımlanırlar. Sıradan en küçük kareler yöntemi (SEK) ise özünde olasılık dağılımları ile ilgili herhangi bir varsayım içermez.

Bu nedenle çıkarsama yapmada SEK tek başına işe yaramaz SEK'i genel bir tahmin süreci olarak değil de örneklem bağlanım işlevlerinin katsayılarını bulmada kullanılan bir hesaplama yöntemi olarak görülmelidir. SEK yönteminden daha güçlü kuramsal özellikler gösteren bir diğer nokta tahmincisi ise en çok olabilirlik (maksimum likelihood) yöntemidir. En çok olabilirlik yönteminin temel ilkesi rastsal bir olayın gerçekleşmesi olasılığı en yüksek olay olmasıdır ve şu şekilde bulunur (Yalta, 2011: 8).

$$\tilde{p} = \frac{\sum_{i=1}^N k_i}{\sum_{i=1}^N n_i}$$

LR (benzerlik oranı); Benzerlik oranı testi için adından anlaşılacağı gibi benzerlik fonksiyonu kullanılır. Test için kısıtlı tahmin yapılır ve logaritmik benzerlik fonksiyonunun eğiliminin sıfır veya sıfırdan farklı olması durumuna göre kısıtlamaların geçerli olup olmayacağına karar verilir. Kısıtlı modelin logaritmik benzerlik fonksiyonu L_{R3} kısıtsız modelin logaritmik benzerlik fonksiyonunu L_U ile ifade edilecek olursa test istatistiği $LR=-2 (L_R-L_U)$ olarak hesaplanır. LR test istatistiğinin dağılımı h serbestlik dereceli ki kare dağılımıdır. H kısıt sayısıdır. Temel hipotez kısıtlamaların geçerli olduğunu, alternatif hipotez ise kısıtlamaların geçerli olmadığını ifade eder. LR test istatistiği α hata payı ve h serbestlik derecesi ile ki-kare tablosundan bulunacak değer ile karşılaştırılır. LR test istatistiği tablo değeri ile karşılaştırılır. LR tablo değerinden büyükse H_1 hipotezi kabul edilir, kısıtlamalar geçersizdir. Aksi söz konusu ise kısıtlamalar geçerlidir (Gürüş vd., 2011:57).

Pseudo R^2 ; Sıralı en küçük kareler yönteminde bir başlangıç noktası olarak uyum iyiliği ölçütü olarak üretilmiş bir istatistik değeridir. Notasyon aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^N (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_{i=1}^N (y_i - \bar{y})^2}$$

Burada N gözlem sayısı, y bağımlı değişken, \bar{y} , bağımlı değişkenin ortalaması, \hat{y} model tarafından tahmin edilen değerdir. Eşitliğin payı tahmin edilen y değeri ve gerçek y değeri arasındaki farkın karesinin özetidir (Long, 1997: 45).

4. BULGULAR

Çalışmanın amacına yönelik olarak Türkiye’de yaşayan bireylerin, ilk olarak genel olarak son zamanlarda hayattan memnun olma durumları, ikinci olarak da yaşam memnuniyetleri araştırılmıştır. Araştırmada sıralı probit regresyon modeli denenmiştir. Regresyon modelinde yer alan değişkenler ve tanımlayıcı istatistikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Model Değişkenleri ve Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenlerin tanımı	Kod	Ortalama	Std. Sap.
Genel olarak son zamanlarda hayattan memnuniyet durumu Hiç memnun değilim=1 memnun değilim=2 kararsızım=3 memnunum=4 memnunum=5	çok GMUT	3.0263	1.2334
Bir bütün olarak değerlendirildiğinde hayattan memnuniyet durumu Hiç memnun değilim=1 memnun değilim=2 kararsızım=3 memnunum=4 memnunum=5	çok BMUT	3.4011	1.0819
Yaşantıda dinin önemi Hiç önemli değil=1 önemli değil=2 kararsızım=3 önemli=4 çok önemli=5	DİN	3.9092	1.2234
Genel olarak sağlık durumundan memnun olma Hiç memnun değilim=1 memnun değilim=2 kararsızım=3 memnunum=4 çok memnunum=5	SĞLK	3.7354	0.9881
Gelecek bir yıllık dönemde finansal duruma yönelik düşünce Daha kötü olacak=1 kötü olacak=2 aynı kalacak=3 iyi olacak=4 ok iyi olacak=5	FNS	2.9593	1.0429
Türkiye’nin ekonomik performansına yönelik düşünce Çok kötü=1 kötü=2 kararsız=3 iyi=4 çok iyi=5	EKON PERF	2.2630	1.1883
Hükümetin ekonomi politikalarına yönelik düşünce hiç memnun değilim=1 memnun değilim=2 kararsızım=3 memnunum=4 çok memnunum=5	EKON POL	2.2150	1.1883
Türkiye’de demokrasi etkinliği Hiç etkin değil=1 Etkin değil=2 Kararsız=3 Etkin=4 Çok Etkin=5	DMKRS	2.5002	1.2421
Türkiye’de insan haklarına saygı konusu Hiç saygı duyulmuyor=1 saygı duyulmuyor=2 kararsızım=3 saygı duyuluyor=4 büyük ölçüde saygı duyuluyor=5	İNSN HKL	2.3514	1.2112
Yaşadığınız çevrede bulunan insanların çoğuna güveniyor musunuz? Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 güveniyorum=5	çok GVN	2.7427	1.1350
Cumhurbaşkanlığına güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	CBŞK	2.8542	1.4220
Hükümete olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	HKMT	2.6678	1.3457
Siyasi partilere olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	SP	2.1647	1.1067
Orduya olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	ORDU	3.6016	1.2615

Yargıya olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	YRG	2.7049	1.3516
Medyaya olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	MEDYA	1.7893	1.0536
Sivil toplum kuruluşlarına olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	SİVTOP	2.7202	1.2220
Eğitim sistemine olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	EĞSİS	1.9173	1.1410
Sağlık sistemine olan güven Hiç güvenmiyorum=1 güvenmiyorum=2 kararsızım=3 güveniyorum=4 çok güveniyorum=5	SAĞSİS	2.9674	1.3085
Cinsiyet Erkek=1 Kadın=0	CNS	0.5002	0.5000
Medeni durum Evli=1 Bekar=0	MD	0.4301	0.4951
Yaş 18-25=1 26-35=2 36-45=3 46-55=4 56-65=5 66-75=6 76-+=7	YAŞ	2.2223	1.2066
Eğitim Okuryazar değil=1 Okuryazar=2 İlkokulu=3 Ortaokul=4 Lise=5 Ön lisans=6 Lisans=7 Lisansüstü=8	EĞT	6.1295	1.2174
Kamuda çalışma Kamuda çalışıyor =1 değil=0	KMÇLŞ	0.3211	0.4669
Aylık hane geliri 0-1600=1 1601-3000=2 3001-4500=3 4501- 5500=4 5501-6500=5 6501-8000=6 8001-+=7	AYGEL	3.2419	1.5376

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların “genel olarak son zamanlarda hayattan memnuniyet durumu” ve “bir bütün olarak değerlendirildiğinde hayattan memnuniyet durumları” konusunda kararsız oldukları ve tam bir memnuniyet veya memnuniyetsizlik durumuna sahip olmadıkları görülmektedir. Ayrıca “gelecek bir yıllık dönemde finansal duruma yönelik düşünceleri” sorusuna ortalama olarak “aynı kalacak” cevabı verilmiştir. Katılımcıların “hükümetin ekonomi politikalarına yönelik düşünceleri” sorusu “hiç memnun değilim” ve “Türkiye’nin ekonomik performansına yönelik düşünceleri” sorusu “kötü” ortalaması ile cevaplanmıştır.

Türkiye’de yaşayan bireylerin genel olarak son günlerde hayattan memnuniyet durumunun bağımlı değişken olarak modelde yer aldığı sıralı probit sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Çözömlenen modele ait marjinal etkiler ise Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 2. Mutluluk Sıralı Probit Model Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart hata	Z	Önem düzeyi
DİN	0,1388***	0,0168	8,25	0,0000
SĞLK	0,2331***	0,0187	12,45	0,0000
FNS	0,1829***	0,0197	9,26	0,0000
EKONPERF	0,0798***	0,0295	2,70	0,0069
EKONPOL	0,0345	0,0306	1,13	0,2594
DMKRS	0,0229	0,0258	0,89	0,3737
İNSNHKL	-0,0181	0,0224	-0,81	0,4189
GVN	0,1301***	0,0177	7,32	0,0000
CBŞK	0,0534**	0,0248	2,15	0,0312
HKMT	-0,0593**	0,0280	-2,12	0,0343
SP	0,0642***	0,0210	3,06	0,0022
ORDU	-0,0453***	0,0180	-2,51	0,0118
YRG	0,0168	0,0176	0,96	0,3384
MEDYA	-0,0278	0,0234	-1,19	0,2351
SİVTOP	0,0164	0,0171	0,96	0,3378
EĞSİS	0,0361*	0,0215	1,68	0,0929
SAĞSİS	0,0274**	0,0171	1,60	0,1090
CNS	-0,0205	0,0355	-0,58	0,5643
MD	0,1119***	0,0435	2,57	0,0101
YAŞ	-0,0007	0,0173	-0,04	0,9666
EĞT	0,0187	0,0167	1,12	0,2628
KMÇLŞ	0,0784*	0,0425	1,84	0,0655
AYGEL	0,0537***	0,0129	4,16	0,0000
Cut/1	1,9153***	0,1489	12,87	0.0000
Cut/2	2,6533***	0,1505	17,63	0.0000
Cut/3	3,2122***	0,1521	21,12	0.0000

Cut/4	4,7606***	0,1594	29,87	0.0000
Gözlem sayısı=3836				
LR chi ² (23) = 1095.87		Log likelihood = -5167.5432		
Prob > chi ² = 0.0000		Pseudo R ² = 0.959		

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 2 incelendiğinde, modeli temsil eden genel parametrelerden modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu ifade edilebilir. Modelin açıklama gücünü ifade eden Pseudo R² değeri kabul edilebilir düzeyde olup çeşitli model alternatifleri arasında en iyimser değer olarak elde edilmiştir. Diğer taraftan modelin kesme noktaları incelendiğinde, katsayılar beklendiği gibi pozitif, sıralı ve artarak devam eden şekilde (cut1<cut2<cut3<cut4) olduğu görülmektedir. Modelde tahmin edilen eşik değerler, tüketicinin fayda fonksiyonu ile mutluluk düzeyi arasındaki sayısal ilişkiyi ifade etmektedir. Modelin eşik değerleri pozitif ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Modele dahil edilen yirmi üç değişkenden, on dördü istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve katsayıların işareti beklendiği gibi elde edilmiştir. Modelde, istatistiksel olarak anlamlı olmayan değişkenler yorumlanmamıştır.

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların, hayatlarında DİN, SĞLK, FNS EKONPERF, GVN, CBŞK, SP, EĞSİS, SAĞSİS, MD, KMÇLŞ ve AYGEL değişkenlerinin işareti pozitif olup istenilen önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Yukarıda sayılan söz konusu değişkenlerde meydana gelecek bir birimlik artış bireylerin son günlerde hayattan memnun olma düzeylerini (mutluluklarını) artırabilecektir.

Diğer taraftan işareti negatif olarak bulunmuş olan, orduya güven durumu (ORDU) %10 ve hükümete güven durumu (HKMT) %5 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu durumun Türkiye’ de Cumhurbaşkanlığı makamının hükümet otoritesinin önüne geçmesi ve hükümetin bu hususta güven kaybı yaşaması ile 15 Temmuz 2016 darbe kalkışması sonrasında orduya karşı yaşanan güvenin azalması ile ilişkilendirilebilir.

Türkiye geneli için son günlerde hayattan memnuniyet durumunun bağımlı değişken olarak modelde yer aldığı sıralı probit modele ilişkin marjinal etkiler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Mutluluk Sıralı Probit Modeli İçin Marjinal Etkiler

Değişkenler	Y=1	Y=2	Y=3	Y=4	Y=5
DİN	-0.2822***	-0.0154***	-0.0033***	0.0296***	0.0173***
SĞLK	-0.0474***	-0.0259***	-0.0055***	0.0497***	0.0291***
FNS	-0.0372***	-0.0203***	-0.0043***	0.0390***	0.0228***
EKONPERF	-0.0162***	-0.0089***	-0.0019***	0.0170***	0.0099***
EKONPOL	-0.0070	-0.0038	-0.0008	0.0074	0.0043
DMKRS	-0.0047	-0.0026	-0.0005	0.0049	0.0029
İNSNHKL	0.0037	0.0020	0.0004	-0.0039	-0.0026
GVN	-0.0265***	-0.0145***	-0.0031***	0.0277***	0.0162***
CBŞK	-0.0109**	-0.0059**	-0.0013**	0.01140**	0.0067**
HKMT	0.0121**	0.0066**	0.0014**	-0.0126**	-0.0074**
SP	-0.0131***	-0.0071***	-0.0015***	0.0137***	0.0080***
ORDU	0.0092***	0.0050***	0.0011***	-0.0097***	-0.0057***
YRG	-0.0034	-0.0019	-0.0004	0.0036	0.0021
MEDYA	0.0057	0.0031	0.0007	-0.0059	-0.0035
SİVTOP	-0.0033	-0.0018	-0.0004	0.0035	0.0020
EĞSİS	-0.0073*	-0.0040*	-0.0008*	0.0077*	0.0045*
SAĞSİS	-0.0056*	-0.0030*	-0.0006*	0.0058*	0.0034*
CNS	0.0042	0.0023	0.0005	-0.0044	-0.0026
MD	-0.0228***	-0.0124***	-0.0026***	0.0239***	0.0140***

YAŞ	0.0001	0.0001	0.0001	-0.0002	-0.0001
EĞT	-0.0038	-0.0021	-0.0004	0.0040	0.0023
KMÇLŞ	-0.0159*	-0.0087*	-0.0018*	0.0167*	0.0098*
AYGEL	-0.0109***	-0.0060***	-0.0013***	0.0115***	0.0067***

***,**, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Araştırmaya katılan katılımcıların memnun olmama durumlarına göre, elde edilen marjinal etkiler incelendiğinde, DİN, SĞLK, FNS EKONPERF, GVN, CBŞK, SP, EĞSİS, SAĞSİS ve AYGEL değişkenleri bir birim arttığında bireyim memnun olmama olasılığının sırasıyla %1,5, %2,6, %1,2, %2 %1,5, %0,6, %0,7, %0,4, %0,3 ve %0,6 oranında azaldığı sonucuna varılmıştır. Bireyin evli olması durumu mutlu olmama olasılığını %1,24 azaltırken kamuda çalışması ise mutlu olmama olasılığını %0,9 azaltmaktadır. Diğer taraftan hükümete ve orduya güven durumu bir birim arttığında memnun olmama olasılığının sırasıyla %0,7 ve %0,5 oranında arttığı söylenebilir.

Katılımcıların memnun olma durumlarına göre elde edilen marjinal etkiler incelendiğinde, DİN, SĞLK, FNS EKONPERF, GVN, CBŞK, SP, EĞSİS, SAĞSİS, ve AYGEL değişkenlerinin biri birim artması durumunda bireyim memnun olma olasılığının sırasıyla %3, %5, %4, %1,7, %2,8, %1,1, %1,4, %0,8, %0,6 ve %1,2 oranında artabileceği sonucu elde edilmiştir. Bireyin evli olması mutlu olma olasılığını %2,4 artırırken kamuda çalışması ise mutlu olmama olasılığını %1,7 artırmaktadır. Diğer taraftan hükümete ve orduya güven durumu bir birim arttığında bireyin memnun olma olasılığının sırasıyla %1,26 ve %1 oranında azaldığı söylenebilir.

Çok fazla tekrardan kaçınmak için araştırmaya katılan katılımcıların hiç memnun olmama, kararsız olma ve çok memnun olma durumlarına ilişkin marjinal etkilerinin yorumlanması okuyucuya bırakılmıştır.

Türkiye’de bir bütün olarak hayattan memnuniyet durumunun bağımlı değişken olarak modelde yer aldığı sıralı probit sonuçları Tablo 4’te verilmiştir. Tahmin edilen modele ait marjinal etkiler ise Tablo 5’te verilmiştir.

Tabloda 4 incelendiğinde, modeli temsil eden genel parametrelerden modelin bütüncül olarak anlamlı olduğu ifade edilebilir. Modelin açıklama gücünü ifade eden Pseudo R² değeri kabul edilebilir düzeyde olup çeşitli model alternatifleri arasında en uygun değer olarak elde edilmiştir. Diğer taraftan modelin kesme noktaları incelendiğinde, katsayılar beklendiği gibi pozitif, sıralı ve artarak devam eden şekilde (cut1<cut2<cut3<cut4) olduğu görülmektedir. Modelde tahmin edilen eşik değerler, tüketicinin fayda fonksiyonu ile mutluluk düzeyi arasındaki sayısal ilişkiyi ifade etmektedir. Modelin eşik değerleri pozitif ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Modele dahil edilen yirmi üç değişkenden, on beşi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve katsayıların işareti beklendiği gibi elde edilmiştir. Modelde, istatistiksel olarak anlamlı olmayan değişkenlerin yorumlanmasından kaçınılmıştır.

Tablo 4. Yaşam Memnuniyeti Sıralı Probit Model Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart hata	Z	Önem düzeyi
DİN	0,1307***	0,0170	7,68	0,0000
SĞLK	0,2537***	0,0189	13,39	0,0000
FNS	0,1888***	0,0201	9,38	0,0000
EKONPERF	0,0377	0,0303	1,25	0,2135
EKONPOL	0,0812***	0,0314	2,59	0,0097
DMKRS	-0,0594**	0,0264	-2,24	0,0247
İNSNHKL	-0,0205	0,0229	-0,89	0,3705

GVN	0,2150***	0,0183	11,74	0,0000
CBŞK	0,0637***	0,0256	2,48	0,0130
HKMT	-0,0867***	0,0290	-2,99	0,0028
SP	0,0207	0,0216	0,96	0,3380
ORDU	0,0214	0,0182	1,17	0,2413
YRG	0,0937***	0,0182	5,15	0,0000
MEDYA	-0,0613***	0,0241	-2,54	0,0109
SİVTOP	0,0504***	0,0176	2,86	0,0042
EĞSİS	-0,0111	0,0221	-0,50	0,6165
SAĞSİS	0,0408**	0,0176	2,33	0,0201
CNS	-0,1148***	0,0364	-3,16	0,0016
MD	0,1793***	0,0447	4,01	0,0001
YAŞ	-0,0068	0,0176	-0,39	0,6985
EĞT	0,0084	0,0170	0,49	0,6237
KMÇLŞ	0,0609	0,0436	1,39	0,1627
AYGEL	0,0770***	0,0133	5,82	0,0000
Cut/1	1,6582***	0,1515	10,95	0,0000
Cut/2	2,5082***	0,1529	16,40	0,0000
Cut/3	3,1535***	0,1547	20,38	0,0000
Cut/4	5,0434***	0,1640	30,75	0,0000
Gözlem sayısı=3836				
LR chi ² (23) = 1359.76		Log likelihood = -4507.5856		
Prob > chi ² = 0.0000		Pseudo R ² = 0.1311		

***, **, *sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 4’ de, katsayıların işaretinin beklentilerle örtüştüğü söylenebilir. Modele katılan DİN, SĞLK, FNS, EKONPOL, DMKRS, GVN, CBŞK, HKMT, YRG, MEDYA, SİVTOP, SAĞSİS, CNS, MDN ve AYGEL değişkenleri istenilen önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. DMKRS, HKMT, MEDYA ve CNS değişkenlerinin katsayı işaretleri negatif iken diğer değişkenlerin katsayı işaretleri pozitif bulunmuştur..

Elde edilen katsayıların işaretinin beklentilerle uyumlu olması ve istatistiki olarak anlamlı olmaları dikkate alındığında, DİN, SĞLK, FNS, EKONPOL, DMKRS, GVN, CBŞK, HKMT, YRG, MEDYA, SİVTOP, SAĞSİS, CNS, MDN ve AYGEL değişkenleri arttıkça bireylerin mutluluk düzeylerinin arttığı söylenebilir.

Türkiye için bir bütün olarak hayattan memnuniyet durumunun bağımlı değişken olarak modelde yer aldığı sıralı probit modele ilişkin marjinal etkiler Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Yaşam Memnuniyeti Sıralı Probit Modeli İçin Marjinal Etkiler

Değişkenler	Y=1	Y=2	Y=3	Y=4	Y=5
DİN	-0.0145***	-0.0165***	-0.0097***	0.0220***	0.0187***
SĞLK	-0.0282***	-0.0320***	-0.0189***	0.0428***	0.0363***
FNS	-0.0210***	-0.0238***	-0.0141***	0.0319***	0.0270***
EKONPERF	-0.0042	-0.0048	-0.0028	0.0064	0.0054
EKONPOL	-0.0090***	-0.0102***	-0.0061***	0.0137***	0.0116***
DMKRS	0.0066**	0.0075**	0.0044**	-0.0100**	-0.0085**
İNSNHKL	0.0023	0.0026	0.0015	-0.0035	-0.0029
GVN	-0.0239***	-0.0271***	-0.0160***	0.0363***	0.0308***
CBŞK	-0.0071***	-0.0080***	-0.0047***	0.0107***	0.0091***
HKMT	0.0096***	0.0109***	0.0065***	-0.0146***	-0.0124***
SP	-0.0023	-0.0026	-0.0015	0.0035	0.0030
ORDU	0.0024	-0.0027	-0.0016	0.0036	0.0031
YRG	-0.0104***	-0.0118***	-0.0070***	0.0158***	0.0134***
MEDYA	0.0068***	0.0077***	0.0046***	-0.0103***	-0.0088***
SİVTOP	-0.0056***	-0.0064***	-0.0038***	0.0085***	0.0072***
EĞSİS	0.0012	0.0014	0.0008	-0.0019	-0.0016
SAĞSİS	-0.0045**	-0.0051**	-0.0030**	0.0069**	0.0058**
CNS	0.0128***	0.0145***	0.0086***	-0.0194***	-0.0164***
MD	-0.0199***	-0.0226***	-0.0134***	0.0302***	0.0257***
YAŞ	0.0008	0.0009	0.0005	-0.0012	-0.0010
EĞT	-0.0009	-0.0011	-0.0006	0.0014	0.0012
KMÇLŞ	-0.0068	-0.0077	-0.0045	0.0103	0.0087
AYGEL	-0.0086***	-0.0097***	-0.0057***	0.0130***	0.0110***

***, **, *sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Katılımcıların memnun olma durumlarına göre elde edilen marjinal etkiler incelendiğinde, modele dahil edilen DİN, SĞLK, FNS, EKONPOL, GVN, CBŞK, YRG, SİVTOP, SAĞSİS, ve AYGEL değişkenleri bir birim arttığında bireylerin memnun olma olasılığı sırasıyla %2,2, %4,3, %3,2, %1,1, %1,6, %0,9, %0,7 ve %1,3 oranında artacağı söylenebilir. Modele dahil edilen DMKRS, HKMT ve MEDYA değişkenleri bir birim arttığında bireylerin memnun olma olasılığı sırasıyla %1, %1,5 ve %1 oranında azalacağı söylenebilir. Evliliğin hayattan memnun olma olasılığını %3 artabileceği söylenebilir. Kadınlara göre erkeklerin hayattan memnun olma olasılığı %1,9 oranında az olduğu ifade edilebilir.

Tekrardan kaçınmak için katılımcıların hiç memnun olmama, memnun olmama, kararsız olma ve çok memnun olma durumlarına ilişkin marjinal etkilerinin yorumlanması okuyucuya bırakılmıştır.

SONUÇ

Neo-klasik iktisat, bireyin davranışlarını incelerken kısıtlı varsayımlar altında ve daha çok matematiksel olarak ilerlemektedir. Matematiksel tekniklerle ilerlemesi diğer bilim dallarıyla ilişkisini koparmasına neden olmuştur. Bireye ait psikolojik, sosyolojik, fizyolojik faktörlerin göz ardı edilmesi sonucunda Neoklasik İktisat yoğun eleştiriye maruz kalmış ve bu eleştiriler sonucunda yeni bir alan olan Davranışsal İktisat ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Davranışsal İktisadın alt bilim dalı olan “Mutluluk Ekonomisi” üzerine çalışılmıştır. Mutluluk ekonomisi Davranışsal İktisat içerisinde yer alan ve gelir, tüketim, tasarruf gibi ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiyi makro ve mikro ölçekteki iktisadi faktörler ile inceleyen bir disiplin olarak ortaya çıkmaktadır Her ne kadar iktisatta mutluluk konusu yakın zamanda popüler olmuş bir konu olarak gözükse de, Adam Smith, John Stuart Mill, Jeremy Bentham gibi klasik iktisatçıların çalışmalarında mutluluk konusuna değindiklerini görmek mümkündür.

Mutluluğun iktisat yazınında yer almasına en büyük katkıyı 1974 yılında “Does Economic Growth Improve the Human Lot” adlı çalışmasıyla Richard Easterlin sağlamıştır. Easterlin Paradoksuna göre “Ülkelerin zenginlikleri arttıkça ortalama mutluluk düzeylerinin artmadığı, ülkeler arası ortalama mutluluk düzeyi ve ortalama kişi başına düşen GSYH arasında açık bir ilişki olmadığını ileri sürmüştür.” Yani artan gelirin her zaman mutluluğu artırmadığı, yüksek gelire sahip ülkelere kıyasla bazı düşük gelirli ülkelerde mutluluk oranının daha yüksek olduğu sonucu yatmaktadır. Yapılan bu çalışmada katılımcılardan elde edilen sonuçlar incelendiğinde, bireylerin aylık hane gelirlerinin %90’ının yoksulluk sınırı altında olduğunu ve katılımcıların %46’sının ise mutlu olduklarını görmek mümkündür. Bu sonuçlar ışığında çalışmanın, Easterlin Paradoksu ile paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

İktisat biliminde uzun süredir hakimiyetini sürdüren Neoklasik İktisada göre bir ülkenin veya bireyin iyi oluşu objektif ve nesnel kriterlerden oluşmaktadır. Buna göre, çalışan ve yüksek gelire sahip olan bir kişinin mutluluğu da yüksek olacaktır. Fakat yapılan son çalışmalarda gelir düzeyleri artsa bile bireylerin mutluluk düzeylerinin artmadığı gözlenmektedir. Bu da nesnel kriterlerin bireyin mutluluğu üzerinde çok etkili olmadığı anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada gelir başta olmak üzere sosyal, demografik ve diğer ekonomik değişkenlerin mutluluk üzerindeki etkisini incelemektir. Türkiye genelinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler olan mutluluk ve yaşam memnuniyetine etkilerine dair aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Türkiye genelinde mutluluk ve yaşam memnuniyetinin seyrine bakıldığında, dine verilen önemin, genel sağlık durumundan duyulan memnuniyetin, gelecek bir yıl için finansal duruma yönelik olumlu düşüncenin varlığının, çevredeki insanlara, siyasi partilere olan güvenin ve bireylerin medeni durumlarının evli olmasının ve aylık gelir seviyesinin, son bir yıl içerisinde gelir ve harcama durumlarının borçlanmadan tasarrufa eğilim göstermesi durumu, hükümetin ekonomi politikalarından memnuniyetin ve Cumhurbaşkanı’na ve eğitim sistemine olan güven durumunun bireylerin mutluluklarını pozitif yönde etkilediği söylenebilir. Ayrıca hükümete olan güven durumlarının negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye’de dine verilen önem, genel sağlık durumundan duyulan memnuniyetin, gelecek bir yılda finansal duruma yönelik olumlu düşünce ile hükümetin ekonomi politikalarından duyulan memnuniyet, çevredeki insanlara, yargıya ve sivil toplum kuruluşlarına, Cumhurbaşkanı’na, sağlık sistemine duyulan güven, bireyin evli olması, gelir ve kamu sektöründe çalışma durumunun yaşam memnuniyetlerini artırıcı etki yaptığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan katılımcıların erkek olması, Türkiye’de demokrasinin etkinliği, medyaya olan güven, memur ve nitelikli uzman olarak görev yapma durumu ayrıca özel sektörde çalışma durumlarının katılımcıların yaşam memnuniyetleri üzerinde negatif etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Yapılan bu çalışma bir durum tespitidir. Çalışmanın ortaya koyduğu durum tespitinin siyasi, bürokratik ve ekonomik seviyede karar alıcı makamlara fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bundan sonraki yapılacak çalışmalara ışık tutacağı ve dönemselsel karşılaştırmalı çalışmalara imkan sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arkan, A. (2005). “Farabi’nin Gözüyle Ahlak-Siyaset İlişkilerinin Analizi”. Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 387-396.
- Akay, A., Martinsson, P. (2010). “Does relative income matter for the very poor? Evidence from rural Ethiopia.” *Economics Letters*, 110 (3), 213-215.
- Bozkuş, S., Çevik, E. İ. ve Üçdoğru, Ş. (2006). “Sübjektif Refah ve Mutluluk Düzeyine Etki Eden Faktörlerin Sıralı Logit Model ile Modellenmesi: Türkiye Örneği”. *TÜİK, İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 93-116.
- Bülbül, Ş., Giray, S. (2012). “İş ve özel yaşam (İş Dışı Yaşam) Memnuniyeti Arasındaki İlişki Yapısının Doğrusal Olmayan Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (4), 101-114.
- Clark E. A. and Oswald A. J. (1994). “Unhappiness and Unemployment”. *Economic Journal*, 104 (424), 648-59.
- Çağlayan Akay, E., Timur, B. (2017). “Kadın ve Erkeklerin Mutluluğunu Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli İle Analizi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (3) , 88-105.

- Çirkin, Z., Göksel, R. (2016). "Mutluluk ve Gelir". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (2), 375-400.
- Demir, Ö. (2013). *Din Ekonomisi – İnanç, Zenginlik ve Mutluluk*. Sentez Yayıncılık.
- Dumludağ, D., Gökdemir, Ö. ve Veenhoven, R. (2017). "Gelir, Harcama ve Tasarruf ve Mutluluk İlişkisi: Türkiye Örneği." https://dumludag.files.wordpress.com/2017/07/tuketim_gelir_tasarruf_mutluluk_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15.05.2020)
- Easterlin, R.(1974). "Does Economic Growth Improve Human Lot? Some Empirical Evidence". By P.A.David, Melvin W.Redder (Ed.), *Nations And Households In Economic Growth* in (pp. 89- 125). Academic Press.
- Easterlin, R. A., vd. (2012). "China's Life Satisfaction, 1990-2010". *IZA Discussion Paper No. 7196*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2214270> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2214270>
- Easterlin, R. (2013). "Happiness and Economic Growth: The Evidence". *IZA Discussion Paper No. 7187*, Available at SRN: <https://ssrn.com/abstract=2210847> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2210847>
- Eren, L. A., AŞICI, A. A. (2017). "The Determinants of Happiness in Turkey: Evidence from City-Level Data." *Journal of Happiness Studies*, 18, 647–669
- Frey, B. and Stutzer, A. (2002). "The Economics Of Happiness". *World Economics*, 3 (1), 25- 42.
- Greene, W. H. (2016). "Econometric Analysis Fourth Edition. New York University." New Jersey: Prentice Hall International Inc.
- Gökdemir Dumludağ, Ö. (2011), "Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme". (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul).
- Gül, S. (2017). "Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme". (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul).
- Işık, A., Meriç, M. (2010). "Hayatı Kalitesi (Quality Of Life) Kavramının Felsefik Temelleri; Aristo, Bentham ve Nordenfelt". *Ege Akademik Bakış*, 10 (1), 421-434.
- Karabulut, G. (2017). "Mutluluk ve İktisat". Derin Yayınları.
- Kahyaoglu, O. (2008). "Yaşam Memnuniyeti ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Değişkenler İle Ekonometrik Uygulama: Türkiye Örneği," (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir).
- Long, J. S. (1997). "Regression Models For Categorical and Limited Dependent Variables". Sage Publications.
- Martinas, K.(2012). "Greatest Happiness Principle in A Complex System Approach". *Interdisciplinary Description Of Complex Systems*. 10(2), 88-1002.
- Mota, G. L., and Pereira, P. T. (2008). "Happiness, economic well-being, social capital and the quality of institutions," *Working Papers Department of Economics* , WP40/2008/DE/UECE, 1-19.
- Oswald A. J. (1997). "Happiness And Economic Performance". *The Economic Journal*, 107 (445), 815-1831.
- Selim, S. (2008). "Türkiye’de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3) , 345-358.
- Servet, O. (2017). "Mutluluğun Türkiye’deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi." *Akdeniz İİBF Dergisi*, 17 (35) , 16-42.
- Şeker, M. (2011). "Mutluluk Ekonomisi". *Istanbul Journal of Sociological Studies* , 0 (39) , 115-140 .
- Şık, A. (2016). "Zonguldak Karabük Bartın illerinde mutluluk ekonomisinin karşılaştırmalı analizi." (Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, İstanbul).
- Tuğcu, T. (2000). "Batı Felsefesi Tarihi". Alesta Yayınları.
- TÜİK. <http://Tuik.Gov.Tr/PrehaberBultenleri.Do?Id=33729>, (Erişim Tarihi: 15.05.2020) .
- Wang H., Cheng Z. and Smyth R. (2019). "Consumption and Happiness". *Journal of Development Studies* 55(1):120-136
- Wws. (1981-2014). www.worldvaluessurvey.org, (Erişim Tarihi: 15.05.2020)
- Vatansever Deviren, N., ve Yıldız O. (2017). "Gayrisafı Milli Mutluluğun Ekonomik Kalkınmada Rolü: Bhutan Krallığı Örneği". *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (4),232-248
- Yalta, T. (2011). "Normallik Varsayımı ve En çok Olabilirlik Yöntemi". File:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Ekonometri1-05-Normallik-Varsayimi-Ve-Encok-Olabilirlik-(S2,0).Pdf. (Erişim Tarihi: 15.05.2020) .
- Yavuz, Ç. (2006). "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali, Psikiyatrik Belirtiler Ve Bazı Kişilik Özellikleri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yemişçigil, A., ve Dolan, P. (2015). Mutluluk Nedir, Nasıl Ölçülür? Kalkınma Literatüründe Teorik Ve Metodolojik Yaklaşımlar. *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*. 163-177. İmge Kitapevi.